

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**ITINERARI[I] || ITALIAE || RERVMQ. ROMANARVM || LIBRI
TRES ||**

Schottus, Franciscus

Antverpiae, 1600

Mediolanvm.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70633)

strum hominum epitaphia plurima : ex quibus urbis illius amplitudo prisca facile colligi potest.

Urbis templum, ac Episcopi palatium statuis ornamentisque variis opulentum, atque forum porticibus ac prætorio superbo conspicuum perlustra.

Hinc per Cassani oppidulum superiorum bellorum iniuriis funditus quasi destructum : nihilominus Acciolini famosi quondam crudelitate tyranni clade, vulnere, & captiuitate celebre ; perge

M E D I O L A N V M.

FOra, spaciosasque urbis amplissimæ plateas obambulabis : quò pulchra eius ædificia, ciuium artes, studia, merces, exercitia varia, & diuitias ingentes conspicias. Urbs etenim est antiquissima, eximiaque dignitatis mercatura, & opibus abundè florens. Auctores sunt Strabo, Linius, atque Polybius Bellouesum Celtarum regem, Tarquinio Prisco Romæ regnante, cum magna Biturigum, Aruernorum, Carnutum, Aeduorum, aliorumque populorum multitudine ex Gallia viteriore transcendisse Alpes, atque pulsis Etruscis ac Liguribus, Insubrium agros occupasse : & inter duos annes Ticinum Abduamque hanc urbem condidisse, Celticaque voce ab ipso situ, quod inter fluuios esset media, *Mittellandum* : vel vt quidam interpretantur, ab agro vernante *Meylandum* appellasse. Quo nomine in præsentiarum adhuc à Germanis nuncupatur; posteri vocem in *Mediolanum* mutarunt. Est autem ager Mediolanensis tam cæli temperie, quàm soli fertilitate, & affluentium rerum copia ditissimus. Vnde ciuitas ipsa populosa ob Alpium vicinitatem, & propriis fulta viribus,

viribus, *Insubrium* caput semper est habita. Et quamuis frequenter internecinis attrita bellis funditus vrbs excisa, ad extremum etiam hostili aratro sulcata fuerit: floridior tamen vsque resuscitata mox excreuit in altum, vt inter potentes vrbes Italiae nunquam postrema fuisse videatur. Romani paulo ante bellum Punicum secundum, M. Marcello & Cn. Scipione cos., Galliae Transpadanae partem, quam Boij ac Insubres tenebant, in potestatem redegerunt: Insubribus atque Transalpinis Germanis M. Marcelli cos. ductu proelio ad Clastidium superatis, & occiso rege Virдумaro. Qua victoria Mediolanum, Comum, Acerrae, pluresque vrbes Transpadanae in ditionem populi Romani tum concessere, Galliaque Cisalpina tota mox prouinciae formam accepit. Itaque Mediolanum deinceps sub Romanorum tutela florens haud mediocriter creuit, maximè Caesarum Impp. quorundam auspiciis, qui vrbs elegantia, & opportunitate capti, quod nimirum transalpinis prouinciis esset vicina, in quibus belli materia vix vnquam deerat: ibi sedem figere, delectus habere, ac legiones inde traducere trans Alpes solent. Constat Traianum Mediolani regiam aedificasse, qui locus adhuc nomen *Palatij* seruat: moram saepius traxisse Hadrianum, Antoninos pluresque alios Imperatores, qui vrbem aedificiis publicis exornarunt: Quemadmodum epigrammate suo declarat Ausonius Poeta de eadem sic scribens:

*Et Mediolani mira omnia, copia rerum,
Innumera cultaque domus, facunda virorum
Ingenia, antiqui mores: tum duplicem muro
Amplificata loci species, populiq; voluptas
Circus, & inclusi moles cuneata theatri:
Templa, Palatinaq; arces, opulensq; moneta,*

Et

*Et regio Herculei celebris sub honore lauacri,
Cunctaq; marmoris ornata peristyla signis,
Moeniaq; in valli formam circumdata limbo.
Omnia quæ magnis operum velut amula formis
Excellunt, nec iuncta premit vicinia Romæ.*

Floruit igitur, vt dixi, mirificè quamdiu Romanum stetit Imperium; sed eo succumbente, Hunnorum, Gothorum, ac Longebardorum mox vastationibus patuit: atque intestinis sæpè bellis fatiscens, funditus aliquando destructa est. Iam verò dum Caruli v. Imperatoris ac deinde Philippi Hispaniarum regis Catholici eiusdem filij auspiciis pace felici fruitur: vix dici potest quantis diuitiis, rerumque omnium copia quanta nunc abundet: item quàm plena sit omnium artium, opificiorumque scholis & officinis: adeò vt iam vulgato prouerbio dicatur, Mediolanum destruendo, Italiam instrui posse: nimirum quorumuis artificum copia.

Hic regium portæ Iouiæ castrum, quo in Europa nullum est fama celebrius, ob eius magnitudinem, operum ac munimentorum amplitudinem. Iustæ etenim vrbis capacitate vicos, plateas, fora palatia, fabriùm, omnisque generis mechanicorum artificum tabernas operarias in se complectitur, nullius opis indigens externæ: sed comætu, annona, omniumque rerum copia, bello paceque necessariorum abundans. Effundit oppidorum instar vndequaque vasta propugnacula; circum ambiunt fossæ latissimæ profundis amnibus perfluæ & vtrimque parietibus lateritiis euectæ. Muri crassitudine stupendi fulciunt aggeres latissimos & meatibus concameratis peruios. E quorum pinnis & fenestellis per castrum totius & propugnaculorum circuitum exerunt ampla capita tubi ænci ingentes, tormentorum bellicorum

corum prægrauia pondera, rotis ferratis imposita: qui sulphureo puluere inflammati, globos ferreos pondo DEC. vel amplius euomere in hostem vel aduersam molem possunt, atque obstacula quæque maximo cum fragore prosternere.

Videbis hîc armamentarium capacissimum amplitudine, & armorum telorumque omnis generis ornatissimorum infinita copia repletum. Præterea fabrûm, ac mechanicarum artium varias officinas, quas longum esset enumerare. Considerabis, si placet, portas, muros, aggeres, fossas, castella & propugnacula maxima stupendi operis, sumptus ac artificij incomparabilis: percensebis etiam ordine per propugnacula, muros & castella, dispositas tormentorum bellicorû moles, tubos ahencos, immanes *τειχεσιπλήτης* atque *πολιορκητής*, vt epitheta Bellonæ propria his cacodæmonum instrumentis attribuiam.

Templum diuæ Virginis Gratiarum, arci huic vicinum, vbi videas ædiculam maximi sumptus & artificij marmoream, quam ibidem olim Dux Ludouicus Sfortia magnificentissimè iussit excoitari cum sepulchro, & ad viuum exsculptis imaginibus ipsius, ac Beatricis vxoris suæ: sed vt rerum humanarum exitus incerti sunt, sefellit consilium eius fortuna, nec condi tam splendido in tumulo potuit: sed hostium dolo captus, ac in vltiorem Galliam deductus Auarici Biturigum fato concessit. Vnde & imperfectam monumenti opus adhuc iacet.

Ad forum est summum templum, *Domus* nunc appellant vulgò. Ceterùm est basilica peraugusta, sumptus immensi, ac amplitudinis, artificijque tanti, vt pauca prorsus quæ in vrbe Christiano nunc extant templa, huic conferri posse existiment, siue magnitudinem ac archi-
tectu-

tecturam ædificij spectes, siue precia materia-
 rum æstimes. Resplendet etenim non solum
 intus forisq; crustis marmoreis intecta, verum-
 etiam artificiosarum ex mormore Pario statua-
 rum incredibili multitudine circūquaque per-
 ornata est: vt integros dies spectatorum oculo-
 rum artium ac historiarum varietate detinere
 possit. Videbis in sacrario rara donaria; Ar-
 chiepiscoporum, Vicecomitum ac Ducum vasa,
 ac vestes ex auro & argento, gemmis ac marga-
 ritis preciosissimis expolitas, itemque reliquias
 Diuorum in perornatis ac inestimabilibus con-
 ditoriis positas. Adscendes denique in turris
 ornatissimæ molem altissimam, vt ex eius am-
 bitu inferiore contempleris vrbs suburbiorum-
 que situm planum, regionisq; circumvicinæ
 spacium ac conditionem. Obstupesces pul-
 chritudine situs, & amplitudine, atque adeo
 prouinciã, non vrbs te videre merito putabis.
 Est enim Mediolanum opportuno admodum
 loco inter fluuiorum riuos positum, vt præter
 vberimas quas habet agri vicini fruges, & Gal-
 lia Cisalpina, & Alpibus etiam, rerum omnium
 copia tam ad vsum, quam ad delicias, eo com-
 portari facile queat. Suburbia habet longa la-
 taque, quorum nonnulla cum magnis ciuita-
 tibus certare possunt: Quæ latis aquarum fo-
 ueis vndique, non secus atque vrbs ipsa, cingun-
 tur. Considera ductuum commoditatem, per
 quos vndique nauigiis annonæ copia defertur
 quotidie: vt nihil non ibi precio vili venum-
 detur.

In primis ædem *Diui Ambrosii* in Nemore
 vetustam ac celebrem inuise, vbi olim reges
 Italiae, atque etiam Cæsares, *corona* inuestiebantur
ferrea, tanquam ferro atque armis Impe-
 rium nancisci oporteret. Instituisse morem,
 volunt quidam, Ostrogothorum regem Theo-
 dericum,

dericum, Odouacre ad Veronam deuictō: Alij à Carulo Magno inuentum tradunt, post Langebardos subactos, & eorum regem Defiderium captum. Est in eodem templo gemmis decoratum ac laminis aureis vestitum altare, æstimationis xxviii. milium aureorum, ab Angelberto Pusterlano Archiepiscopo tantis impensis olim decoratum, in quo Diuus Ambrosius diuina sæpius administravit; & eius ossa sub eodem in profundo puteo recondita feruntur. Item liber vetustissimus in papyro scriptus manu, vt fertur, ipsius D. Ambrosij. Ostenduntur insuper variæ in sacrario Diuorum reliquæ sanctæ; atque inter eas æneus serpens, in marmorea columna positus: munus à Theodosio Aug. quondam allatum Mediolanum, cum vno clauo, ex iis, quibus in cruce Seruator noster fixus. Clauus autem in D. Teclæ templo seruatur: serpentis huius imago habetur pro eadem quam Moyses in deserto Iudæis suis fabricauit. Post hæc perlustra Monasterium D. Victoris, & alia templa vicina: vrbs insuper noua propugnacula plura, cum fossis & aggeribus præaltis, ac magno murorum ambitu permenso: suburbanum Xenodochium, vel Nosocomium, iugerum aliquot spatium amplissimum, quod via Bergomati quadrata forma à Sfortiis ducibus inchoatum impensa maxima fuit, sed neutiquam absolutum. In quo tradunt tot habitationes ægrorum conceptas ac designatas fuisse, quot dies annus vertens complectitur.

Perge ad armamentarium palatij, vbi videas arma multiplicia, precio, artificio, & elegantia Principibus magnis quibusque digna: sunt enim non solum auro, argento, coloribusque per encausticem exornata, sed etiam cælatura artificiosissima per fabricam elaborata.

Non pigebit doctas quasdam Epigraphas
C obiter

obiter hinc inferere : quo studiosum lectorem
varietate cognitionis antiquæ non nihil recreem.
Reperies ad Ianum portæ interioris, qua Ber-
gamo intratur, & rursus in porticu basilicæ
S. Stephani plura epitaphia Romana, è qui-
bus hæc :

C. FIRMIUS. C. L.

FLACCUS.

SAGARIUS

SIBI. ET.

LYCHORIDI. L.

FAUSTAE. L. V.

FIDO. L. V.

NYMPHAE. L. V.

ACTAE. L. V.

H. M. H. N. S.

Aliud.

VIVA. FECIT

T. IUNIO. T. L.

AMPIONI

IUNIA. T. L. DISETO

SIBI. ET. PATRONO

SVO. FECIT

C. CASSIUS.

SOPATER LINARIUS

SIBI ET CASSIAE. C. L.

DOMESTICAE. LINAR.

PATRONAE. ET

CASSIAE. SVAVI. L.

ET. CASSIAE PRI-

MIGENI. L.

Aliud.

P. VALERIO. P. LI-

BERT. PALAT

TACITO

VI. VIRO SENIORI

ET. AVGVSTALI

Aliud.

D. M.

KARDO. AVGG.

LIB. EX PROC

PANTERMINA

LVPVLA

CVM. FILIS

CONIVGI

INCOMPARABILI

Effigies Ampionis,
& etiam Iuniae, Diseto-
nis in frontispicio saxi
eiusdem ad viuum ex-
sculptæ sunt:

In porticu templi, in Nemore S. Ambrosii,
est tabula lapidea, in qua Epitaphium, & for-
mula legati cuiusdam sic extat:

PETRO

PETRONIO. IVCVND O.

VI. VIRO. SEN.

PETRONIA. MIRAND. PATRONO
 QVAE HS. CCCC. LEG. POSSESSORIB.
 VICI. BARDOMICI. IN. STATVAM
 TVEND. ET. ROSA. QVODANNIS
 ORNANDAM.

Rursus à porta Ludouica, non procul ante
 fores Palatii, cuiusdam ara marmorea quadra-
 ta, in cuius vno latere *Diana Lucifera*, vt eam
 nuncupat Tullius, exsculpta est, cum erecta fa-
 ce in manibus, quapropter & *Facelinam* eam ap-
 pellauit Lucilius Satyrarum tertio cum dixit:

————— *Et Rhegyna videbis*

Mœnia, tum Liparas, Facelina templa Diana.

Nam & apud Liparitanos tali forma coleba-
 tur Dea, ad cuius pedes item canis venaticus
 exsculptus sedens, ac Deam obseruans: in altero
 latere simulachrum est *Apollinis Medici*, incum-
 bentis tripodi, reiecta à tergo pharetra, cum lau-
 ri ramo in dextra: vnde *Daphnites* vel *Daphneus*
 à Græcis appellatus est: *Medicam* enim vim plu-
 timam laurus in se habet, quam *boni Genij* plan-
 tam appellabant veteres Romani, persuasum-
 que habuere, locum, vbi laurus esset, neque à
 sacro vilo morbo, neque à Dæmone infestari.
 Quare non solum Apollini dedicata, sed etiam
 eius filio *Aesculapio*, nec non *Hygeix* nepti sa-
 lutiferis diis; quorum in tutela *medicina* est. Quia
 & animantia bruta pleraque istius plantæ vires
 hominibus præmonstrare videntur. Palumbes
 etenim, graculi, merulæ, ac perdices, quotiens
 ægrotare cœperint, *Lauri* bacca vel folio come-
 sto, sibi ipsæ medentur, vt & animalia plura.
 Coruus à chamæleonte tactus, qui etiam occi-
 sus victori nocet, lauri baccis infestum virus re-
 pellit & extinguit. Denique lauri folia rebus

quibuscunque cum immiscentur, vel supernè sternuntur, à corruptionibus & vitio diu eas conseruare, ex Demagerronte Cæsar de re rustica memoriæ prodidit. Sed ad aram salutis reuertamur. Ad Apollinis pedes stat cithara in bicorni testudine concinnata, & adiacet inuolutus *Pythôn* serpens, quæ Dei sunt insignia. Nam inde *Pythius* ac *citharædus* à poëtis nuncupatur. In aræ eiusdem frontispicio hoc votum exsculptum legitur:

AESCULAPIO ET HYGIAE
SACRVM

C. OPPIVS. C. L. LEONAS.
VI. VIR. ET. AVG.

HONORATVS. IN. TRIBV.

CL. PATRVM. ET. LIBERVM

CLIENTIVM. ET ADCENSVS

PATRONI. SANCTISSIMIS

COMMVNICIPIBVS. SVIS. D. D

QVORVM. DEDICATIONE

SINGVLIS DECVRIONIBVS

*. III. AVGVSTALIBVS. ✕. II. ET

COLONIS. CENAM. DEDIT

L. D. D. D.

D. Teclæ templum inuise, sanctis Diuorum reliquiis multis augustū: in quod etiam S. Ambrosius *clauum* Imperatoris Theodosij donarium reposuit, quem per sacrosancta Christi membra, in Crucis liguo Iudæorum carnifices panxerant. Vix quippiam Mediolani antiquius hoc templo. Quod à Christianis primū Seruatori nostro, & D. Mariæ virgini, matri eius consecratum fuerat, postea in D. Theclæ commutatum. At multis ante propagatum Euangelium seculis, *Mimerus Parthenon* amplissimum eodem in loco stetitisse aiunt: Deamque ibidem, vt Polybius etiam suffragatur, præcipua

pua antiquitus religione cultam fuisse. Hinc plures opinantur, nomen olim regioni atque vibi hoc templum dedisse: Vt prisca Celtarum, ac nunc etiam Germanica lingua *Megdelant*, hoc est *Virginis regio*, vel terra *Mediolanum* dicatur. Qua quidem in sententia fuisse comperimus Andream Alciatum iuriconsultum, in omni disciplinarum genere præcellentem virum, sicut in emblematis ipse hoc epigrammate testatur.

Quam Mediolanum sacram dixere puella

*Terram, nam vetus hoc Gallica lingua sonat,
Culta Minerua fuit, nunc est vbi nomine Tecla
Mutato, matris Virginis antè domus.*

Perlustra D. Laurentij fanum ingens, in ruinis templi Herculis excitatum, quod Maximianus Hercules, Diocletiani in Imperio collega, ibidem, in patria (vt tradunt quidam) sua, sumptuosissimum extruxerat, cum Thermis, eiusdem nominis, Herculeis. Extant adhuc sedecim striatæ columnæ peraltæ, operis magnificentissimi vestigium: porticus olim siue propilæi Thermarum, aut templi dicti reliquæ.

Perge inde ad ædem D. Celso sacram; & mox ad stabulum regium: vbi videas per equilia diuersa Hispanorum, Campanorum, Sarmaticorum, Turcicorum, Thessalicorum atque Peloponesiacorum equorum speciosa corpora.

Relicto tandem Mediolano Ticinum proficiscere. sed ex itinere nonnihil deflecte, Carthusianorum Cœnobij amplissimi, quod vtrique huic vibi interiacet, visendi causa. Cuius templum ex vario preciosoq; marmore à fundamentis excitatum, historiarum sculpturis ac statuis artificiosis exornatum, à prima fronte ingredientibus religionem incutit, & introgressos maiestate quadam augusta suspensos tenet: dum offeruntur oculis tot picturæ, altaria, & sacraria, auro argentoque ditissima: ædiculæ

marmoreæ, monumentis pulcherrimis decoratæ. Condidit templum ac cœnobium Ioannes Galeatius Vicecomes primus Insubrium Dux, atque locupletissimè dotauit. Cuius in æde sacra sumptuosissimum ex marmore sepulchrum, cum statua ac imagine ad viuum facta, visitur. Adiunctum in tabula marmorea literis inauratis, rerum ab ipso gestarum elogium præclarum, ac lectu valde dignum. Videbis per sacras & ædículas, preciosa & rara principum donaria, Diuûm reliquias, atque pulcherrima quæque templi ornaméta. Perlustrabis sumptuosissima ipsius monasterij ædificia, porticus miliarias, sacerdotum habitacula cum hortis, pomaria, lucos, nosocomium apparatusissimum, ceteraque omnia visu digna.

Sacras has ædes egresso apparebunt tibi mox in itinere viuarij capacissimi septa, murus latericius, sed magna ex parte nunc dirutus & deiectus: qui milia passuum viginti in quadrum circumductus concludit arua, syluas, & prata feris enutriendis destinata. In quibus olim apri, cerui, damæ, capreoli, lepores, & id genus animalia ad venatum continebantur. Auctor eius operis idem Ioannes Galeatius Dux fuit, qui cœnobium condidit. In iisdem septis castra sua metatus erat Franciscus primus Galliarum rex, Ticinum obsidione premens, cum à Caruli v. Imperatoris ducibus, Lamoio & Borbonio, victus prælio, caperetur cum rege Nauaræ, & præcipuis Galliarum principibus, anno post Christum natum 1525.

T I C I N V M

vulgò P A P I A.

T I C I N V M condidisse Leuos, & Maricos ligures, ad amnem eiusdem neminis non pro-